

РОЗДІЛ XI. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.215.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.72>

МІЖНАРОДНА ІНСТИТУЦІЙНА ПІДТРИМКА ЖЕРТВ ТЕРОРИЗМУ

Гладкий А.О.,

*аспірант кафедри міжнародного ієвропейського права
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
<https://orcid.org/0009-0005-8944-8040>*

Гладкий А.О. Міжнародна інституційна підтримка жертв тероризму.

У статті досліджено питання функціонування інституційно-правового захисту жертв терористичних актів на міжнародному універсальному і регіональному рівні. Підкреслено роль міжнародно-правових актів, спрямованих на запобігання терористичним нападам, які мають наслідком завдання шкоди жертвам тероризму. Приділено увагу положенням Глобальної контртерористичної стратегії ООН (A/RES/60/288) щодо захисту жертв тероризму, акцентовано увагу на актах, прийнятих на міжнародному універсальному і регіональному рівнях, які регламентують питання правового статусу жертв злочинів, включаючи й осіб, які постраждали внаслідок терористичних злочинів, надання їм правової та інших видів допомоги (психологічної, матеріальної тощо). Охарактеризовано інституції, створені на міжнародному універсальному рівні та їх внесок у надання допомоги особам, постраждалим у результаті терористичних актів, серед яких: Портал Організації Об'єднаних націй з підтримки жертв тероризму, Цільова група щодо здійснення контртерористичних заходів (CTITF), Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН). Означено повноваження Спеціального доповідача з питань заохочення та захисту прав людини в умовах боротьби з тероризмом, який своєю діяльністю сприяє захисту прав людини й основних свобод, рекомендує відповідні права, закони та політику боротьби з тероризмом.

Проаналізовано діяльність регіональних міжнародних інституцій, що функціонують у межах Європейського Союзу (ЄС), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), а саме: Центр експертизи Європейського Союзу для жертв тероризму, Європейська мережа прав потерпілих, Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ), які, виконуючи покладену на них місію (надання експертних знань, рекомендацій та допомоги національним органам влади й організаціям, застосування відповідних норм тощо), роблять суттєвий внесок у надання допомоги жертвам тероризму.

Підкреслено роль неурядових інституцій у захисті осіб, потерпілих від тероризму. Зокрема акцентовано увагу на діяльності Ліванської асоціації жертв тероризму, яка є неурядовою некомерційною структурою, що діє на всій території Ліванської Республіки. Зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: безпека, захист, інституції, права людини, правова основа, тероризм.

Hladkyi A.O. International institutional support for victims of terrorism.

The article explores the functioning of the institutional and legal protection of victims of terrorist acts at the international universal and regional level. The role of international legal acts aimed at preventing terrorist attacks, which have the effect of harming victims of terrorism, is emphasized. Attention was paid to the provisions of the UN Global Counter-Terrorism Strategy (A/RES/60/288) on the protection of victims of terrorism, the acts adopted at the international, universal and regional levels, which regulate the issue of the legal status of victims of crimes, including persons who suffered as a result of terrorist crimes, providing them with legal and other types of assistance (psychological, financial, etc.) were highlighted. The institutions created at the international universal level and their contribution to providing assistance to persons affected by terrorist acts are characterized, among them: the United Nations Victims of Terrorism Support Portal, the Counter-Terrorism Implementation Task Force (CTITF), the United Nations Office on Drugs and crime (UNODC). The article defines the powers of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism, whose activities contribute to the protection of human rights and fundamental freedoms by recommending relevant rights, laws and policies to combat terrorism.

The activities of regional international institutions operating within the European Union (EU) and the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) that make a significant contribution to the provision of assistance to victims of terrorism by

fulfilling the mission assigned to them (provision of expert knowledge, recommendations and assistance to national authorities and organizations, application of relevant norms, etc.), namely the EU Centre of Expertise for Victims of Terrorism, the European Network of Victims' Rights, the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), were analyzed.

The role of non-governmental institutions in the protection of victims of terrorism is emphasized. In particular, attention is focused on the activities of the Lebanese Association for Victims of Terrorism, which is a non-governmental, non-commercial structure operating throughout the territory of the Republic of Lebanon. Relevant conclusions were made.

Key words: security, protection, institutions, human rights, legal basis, terrorism.

Постановка проблеми. Тероризм є однією з найсерйозніших загроз миру, безпеці та стабільності, а також здійсненню прав людини. Більшість жертв тероризму – безневинні громадяни, які опинилися не там і не в той час, які випадково стали жертвами жорстоких нападів. Життя тих, хто вижив, та їх сімей може бути безповоротно змінено. Багатьом жертвам знадобляться роки, щоб фізично одужати від травм або змиритися зі своїми втратами. Без сторонньої допомоги травма може стати довічним виразом. Хоча держави дуже серйозно ставляться до тероризму як до загрози безпеці, вони не завжди забезпечують належну підтримку жертвам та їхнім родинам. Жертви тероризму та їхні сім'ї потребують цілеспрямованих і спеціальних механізмів для забезпечення дотримання та захисту їхніх прав як особистості [1].

Виходячи з вищезазначеного, обрана тема дослідження є актуальною і значимою для захисту прав людини, зокрема, жертв терористичних злочинів.

Стан дослідження проблеми. У науці міжнародного публічного права більша частка робіт присвячена загальним питанням протидії тероризму, співпраці правоохоронних органів у цій сфері та окремим аспектам захисту осіб, які потерпіли в результаті терористичних актів, серед авторів слід вказати: А. Антипенко, М. Вермеулен (Mathias Vermeulen), Н. Зелінська, Т. Сироїд, Л. Фоміна, М. Шейнін (Martin Scheinin) та інші. Разом з тим, означене питання потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Мета статті. Мета статті полягає у дослідженні міжнародної інституційної основи універсального і регіонального рівнів щодо захисту жертв тероризму.

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до викладення матеріалу слід зазначити, що міжнародним співтовариством розроблено низку міжнародно-правових актів щодо протидії та запобігання тероризму (договірному, програмного, рекомендаційного характеру тощо), зокрема, за

період з 1963 року міжнародне співтовариство розробило 19 міжнародних угод, спрямованих на запобігання терористичним нападам, які мають наслідком завдання шкоди жертвам тероризму. Розробка угод, відкритих для участі всіх держав-членів, велася під егідою Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) та Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ). Крім того, 2006 рік ознаменовано прийняттям Глобальної контртерористичної стратегії ООН (A/RES/60/288), яка є унікальним глобальним інструментом для нарощування національних, регіональних і міжнародних зусиль у боротьбі з тероризмом та захисту жертв злочинів. У ній зазначено заходи протидії поширенню тероризму, зокрема способи протидії «дегуманізації жертв тероризму переважають у всіх його формах і проявах». Документ заохочує створення національних систем допомоги, які «сприяли б задоволенню потреб жертв тероризму та їхнім родинам і сприяли б нормалізації їхнього життя» [2].

Серед актів, що безпосередньо торкаються жертв протиправних діянь слід вказати такі: Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою 1985 р. (резолюція Генеральної Асамблеї ООН 40/34), Рекомендації Rec (2006)8 «Комітету Міністрів держав-членам щодо надання допомоги потерпілим від злочинів», Директива 2012/29/ЄС про права жертв, Директива 2004/80/ЄС про компенсацію, Регламент (ЄС) № 606/2013 Європейського парламенту та Ради від 12 червня 2013 р. про взаємне визнання заходів захисту у цивільних справах, який має суттєве значення для захисту жертв насилля, Директива 2017/541/ЄС щодо боротьби з тероризмом, Порядок денний боротьби з тероризмом 2020 р. тощо.

Разом з тим слід означити, що важливе місце відводиться й інституційній підтримці цієї категорії осіб на рівні органів та інституцій, які створено на міжнародному універсальному і регіональному рівнях. Так, на рівні ООН функціонує Портал з підтримки жертв тероризму, який слугує інформаційним ресурсом для надання відомостей з питань жертв тероризму. Інформація, отримана від урядів, міжнародних і регіональних організацій, громадянського суспільства та жертв тероризму, подається у зручному, відкритому для загального доступу форматі, щоб нею могли скористатися жертви, представники громад та особи, відповідальні за розробку національної політики; виявлення міжнародної солідарності з жертвами тероризму та підвищення обізнаності щодо заходів щодо їх підтримки, вжитих на національному і міжнародному рівнях, щоб наголосити на важливості врахування інтересів жертв у всіх аспектах діяльності боротьби з тероризмом; і сприяти реабілітації жертв тероризму, надаючи жертвам та їхнім сім'ям інформацію про засоби реабілітації [3].

Крім того слід вказати, що запровадження заходів, направлених на забезпечення дотримання прав людини для всіх та верховенства закону як фундаментальної основи боротьби з тероризмом, є невід'ємною складовою діяльності Цільової групи щодо здійснення контртерористичних заходів (СТІТФ), основним завданням якої є підвищення координації та узгодженості контртерористичних зусиль системи ООН [4].

Спеціальна робота з жертвами тероризму здійснюється й у межах Сектору із запобігання тероризму Управління ООН з наркотиків та злочинності (далі – УНЗ ООН). Відповідно до мандату, покладеного на нього резолюціями 64/168 (2009) та 66/178 (2011) Генеральної Асамблеї та наступними відповідними резолюціями, а також відповідно до Глобальної контртерористичної стратегії ООН (A/RES/60/288), він приділяє особливу увагу ключовій ролі, яку жертви терористичних актів можуть відігравати до, під час та після кримінального судочинства, а також їх потребам у допомозі та підтримці. УНП ООН співпрацює з державами-членами з метою більш ефективного застосування національного законодавства та політики, спрямованих на підтримку і захист жертв терористичних актів, задля максимального підвищення ефективності своєї технічної допомоги у цій галузі. Сектор УНП ООН із запобігання тероризму у співпраці з Цільовою групою ООН здійснення контртерористичних заходів (СТІТФ) розробив спеціалізований інструмент технічної допомоги – Довідник «Відповідні заходи кримінального правосуддя для підтримки жертв терористичних актів» в якому аналізується національний досвід і програми підтримки жертв терористичних актів з урахуванням відповідних міжнародних стандартів та норм, а також національного законодавства. Крім того, було розроблено онлайн-сесії на тему «Жертви тероризму» та проведено паралельні заходи у рамках Комісії щодо попередження злочинності і кримінального правосуддя на підтримку та пам'ять про жертви терористичних актів. Завдяки цим та іншим внескам, Сектор із запобігання тероризму УНП ООН працює над посиленням підтримки міжнародною спільнотою жертв тероризму та ролі жертв у кримінальному судочинстві [5]. А також разом з державами-членами працює над посиленням застосування національного законодавства та політики, які підтримують і захищають жертв терористичних актів.

Спеціальний доповідач з питання заохочення і захисту прав людини і основних свобод в умовах боротьби з тероризмом (мандат засновано на підставі резолюції Комісії з прав людини 2005/80. Мандат декілька разів було пролонговано, востаннє – у 2022 році на підставі A/HRC/RES/49/10) має за мету: просування і забезпечення захисту прав людини й основних свобод, рекомендуючи відповідні права, закони та політику боротьби з

тероризмом; пропонує підтримку, технічну допомогу й експертні знання державам, структурам ООН, громадянському суспільству та іншим відповідним заінтересованим сторонам; реагує на змінний ландшафт боротьби з тероризмом і передбачає довгострокові потреби та стратегії.

Відповідно до свого мандата (резолюція A/HRC/RES/15/15) Спеціальний уповноважений: а) надає конкретні рекомендації щодо заохочення і захисту прав людини й основних свобод в умовах боротьби з тероризмом, у тому числі на прохання держав, для надання консультативних послуг або технічної допомоги з таких питань; б) збирає, запитує, отримує й обмінюється інформацією та повідомленнями з усіма відповідними джерелами, включаючи уряди, відповідні особи та їх сім'ї, представників і організації, в тому числі через поїздки до країн, за згодою відповідної держави; с) інтегрує гендерну проблематику в усю роботу свого мандата; d) виявляє, обмінюється і пропагує передову практику щодо заходів із боротьби з тероризмом, які поважають права людини й основні свободи; е) працює в тісній координації з іншими відповідними органами і механізмами ООН і, зокрема, з іншими спеціальними процедурами Ради з метою зміцнення роботи із заохочення і захисту прав людини й основних свобод, уникаючи при цьому невиправданого дублювання роботи; f) розвиває регулярний діалог і обговорює можливі галузі співробітництва з урядами і всіма відповідними суб'єктами, включаючи відповідні органи, спеціалізовані установи та програми ООН, зокрема з Контртерористичним комітетом Ради Безпеки, включаючи його Виконавчий директорат, Цільовою групою зі здійснення контртерористичних заходів, Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, Сектора з попередження тероризму, Управління ООН з наркотиків і злочинності та договірних органів, а також неурядових організацій й інших регіональних або субрегіональних при повазі сфери його / її мандата і повного дотримання відповідних мандатів вищезгаданих органів і з метою недопущення дублювання зусиль; g) регулярно надає доповіді Раді з прав людини і Генеральній Асамблеї ООН (с. 232-233) [6].

Спеціальний доповідач приділяє особливу увагу жертвам тероризму про що свідчать доповіді, наприклад, доповідь «Рамкові принципи забезпечення прав людини жертв тероризму» (A/HRC/20/14) в якій викладено юридично зобов'язуючі та міжнародно визнані права людини жертв тероризму, а також уточнено відповідні міжнародні зобов'язання держав щодо забезпечення цих прав; наголошено на юридичному зобов'язанні держав захищати право на життя, додатковому зобов'язанні держав проводити незалежне та неупереджене розслідування; акцентовано на праві жертв тероризму у створенні представницьких організацій та відповідальності держав щодо

відшкодування збитків жертвам тероризму; рекомендовано державам розпочати розробку конкретного міжнародного акта щодо закріплення прав і обов'язків цієї групи осіб [7].

Підтримка жертв тероризму в аспекті загального дотримання прав людини є центром уваги і в діяльності міжнародних регіональних організацій, зокрема низку ініціатив у цьому напрямку запроваджено у межах Європейського Союзу (далі – ЄС, Союз). Так, Союзом створено Центр експертизи ЄС для жертв тероризму (далі – Центр ЄС) [8], який має за мету надання експертних знань, рекомендацій та допомоги національним органам влади й організаціям щодо підтримки жертв. Він допомагає забезпечити належне застосування правил ЄС щодо жертв тероризму; сприяє обміну передовим досвідом та досвідом між практиками і фахівцями із різних країн. Центр ЄС не передбачає прямої допомоги конкретним жертвам тероризму, але допомагає консолідувати надання професійної допомоги та підтримки жертвам тероризму в кожній країні ЄС. Європейська мережа прав потерпілих (далі – ЄМПП) має за мету підтримання та розвиток співпраці й координацію між професіоналами держав-членів у галузі прав потерпілих, приділяючи особливу увагу транскордонним справам; надання ексклюзивних форумів для розвитку співробітництва, що могло б привести до кращого розуміння методів реалізації відповідного закону ЄС та покращення практичного застосування транспонованого закону; продовження розвитку сталої бази знань на яку можуть покластися політики; безпосереднє звернення до жертв шляхом інформування громадськості про права жертв через свій веб-сайт www.envg.eu; допомога громадськості та спеціалістам у транскордонному напрямку жертв за допомогою інструменту «Знайти мою службу підтримки жертв» [9]. Платформа прав жертв тероризму забезпечує більш горизонтальний підхід до прав жертв. Об'єднує всіх учасників рівня ЄС діяльність яких стосується прав жертв [10]. Робоча група по боротьбі з тероризмом створена з метою підтримання мережі організацій жертв, які вижили внаслідок тероризму [11].

Протидія тероризму і захист прав людини є однією з ключових проблем і Організації з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) та її інституцій. Так, Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) працює над зміцненням потенціалу державних посадових осіб та правоохоронних органів у галузі дотримання та заохочення прав людини як засобу ефективного запобігання тероризму та боротьби з ним. Управління надає експертний аналіз та підтримує держави-учасниці, на запит, у розробці законів про боротьбу з тероризмом та зміцнення існуючого законодавства відповідно до міжнародних стандартів у галузі прав людини [12].

На рівні міжнародних урядових правозахисних інституцій функціонують і неурядові структури, серед яких слід вказати Ліванську асоціацію жертв тероризму (далі – ЛАЖТ), засновану у 2006 році, метою якої є допомога всім, хто постраждав від терористичного акту. ЛАЖТ бореться з радикалізацією та екстремізмом. Вона відкидає будь-яку форму дискримінації за ознакою етнічного чи релігійного походження, філософських чи політичних поглядів. Командаи ЛАЖТ складаються з жінок та чоловіків з усіх регіонів Лівану, які завдяки своїй географічній, культурній та релігійній різноманітності виховують загальнолюдські і соціальні цінності.

ЛАЖТ проводить щомісячні семінари щодо обміну досвідом між жертвами, дозволяючи учасникам ділитися своїм досвідом протягом трьох днів під наглядом та за підтримки психологів і арт-терапевтів, що спеціалізуються на травмах; проводить зустрічі з молодими ліванцями та сирійцями (на кожній зустрічі до молоді звертається команда, що складається з психолога, соціального працівника та двох жертв терактів) з метою проведення відкритих дебатів, без табу чи обмежень, але завжди з повагою до всіх думок і переконань; організовує тренінги з травм для тих, хто працює у сфері охорони здоров'я та соціальної роботи і контактує з жертвами тероризму. ЛАЖТ також працює над підвищенням обізнаності і поширення знань про проблеми, пов'язані з радикалізацією, для тих, хто працює у школах і соціальних працівників у чутливих галузях [13].

Висновки. Підсумовуючи слід констатувати, що спеціалізовані структури з надання допомоги жертвам тероризму є складовою правозахисного механізму універсальних і регіональних міжнародних міжурядових організацій, які сприяють удосконаленню існуючої правової та інституційної основи захисту жертв тероризму, крім того, вони є свідченням небайдужості світового співтовариства у цілому до проблем знедолених категорій осіб. Крім того слід також констатувати, що питання захисту прав жертв тероризму є невід'ємною складовою загального захисту прав людини в діяльності будь-якої міжнародної правозахисної інституції, що свідчить про можливість звернення потерпілих від тероризму осіб до існуючих структур із загальною компетенцією у захисті прав людини (судових, договірних, спецпроцедур тощо). Крім того, важливим є також створення «спеціалізованих», «вузькопрофільних» інституцій, які безпосередньо дотичні до вирішення питань конкретних груп осіб (асоціацій, центрів, мереж тощо), що надає можливість безпосередньо співпрацювати з конкретною групою осіб, постраждалих від тероризму, враховувати їх особливості, інтереси і визначати подальший алгоритм дій. Безперечно значимі є функціонування неурядових інституцій щодо надання допомоги постраж-

далим у терактах особам, прикладом яких може слугувати Ліванську асоціацію жертв тероризму, що безпосередньо співпрацює з Управлінням ООН з наркотиків та злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Victims of terrorism. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/terrorism/expertise/victims-of-terrorism.html> (дата звернення 20.05.2023).
2. 60/288. The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/504/88/PDF/N0550488.pdf?OpenElement> (дата звернення 26.05.2023).
3. Victims of terrorism support portal. URL: <https://www.un.org/victimsofterrorism/en/about> (дата звернення 24.05.2023).
4. The Counter-Terrorism Implementation Task Force (CTITF). URL: <https://www.un.org/victimsofterrorism/en/about/ctitf> (дата звернення 24.05.2023).
5. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) – Specific work on victims of terrorism. URL: <https://www.un.org/victimsofterrorism/en/node/246> (дата звернення 19.05.2023).
6. Т.Л. Сироїд, Л.О. Фоміна. Міжнародний захист прав людини: навч. посіб. Харків: Право, 2019. 310 с.
7. Special Rapporteur on counter-terrorism and human rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-terrorism> (дата звернення 19.05.2023).
8. EU Centre of Expertise for Victims of Terrorism. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/eu-centre-expertise-victims-terrorism_en (дата звернення 06.04.2023).
9. European Network on Victims' Rights. URL: <https://envr.eu/> (дата звернення 01.04.2023).
10. Victims' Rights Platform. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/victims-rights-platform_en (дата звернення 29.03.2023).
11. Victims/survivors of terrorism Working Group (RAN VoT). URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/topics-and-working-groups/ran-vot_en (дата звернення 30.03.2023).
12. Countering terrorism. URL: <https://www.osce.org/odihr/countering-terrorism> (дата звернення 30.03.2023).
13. l'Association libanaise des victimes du terrorisme. URL: <https://www.avt-l.org/> (дата звернення 27.05.2023).